

DUJŲ EMISIJŲ KITIMO TYRIMAS RADVILIŠKIO SĄVARTYNE

Mindaugas Varapickas, Violeta Genienė

Šiaulių universitetas, Technologijos fakultetas

Įvadas

Kuo labiau urbanizuota visuomenė, tuo didesni susidarančių atliekų kiekiai ir didesnės problemos, susijusios su jų tvarkymu. Aplinkos ministerijos duomenimis, per 2000 m. Lietuvos atliekų tvarkymo įmonės priėmė 3,182 mln. t. atliekų [1]. Įvertinus tai, kad Lietuvoje yra per 800 veikiančių ir uždarytų sąvartynų bei atliekomis užterštų plotų [2], galima teigti, kad susidarančių atliekų kiekis yra dar didesnis.

Tvarkant surinktas atliekas naudojami trys pagrindiniai būdai: atliekų perdirbimas, atliekų deginimas ir atliekų šalinimas į sąvartynus. Labiausiai paplitęs ir pigiausias pastarasis būdas. Tačiau atliekų saugojimas sąvartynuose kelia didelę grėsmę aplinkai. Pagrindiniai faktoriai, neigiamai veikiantys aplinką, yra sąvartynų dujos ir filtratas [5]. Sąvartynų dujos, kurių sudėtyje yra 40–60 proc. metano, gali būti gaisrų ir sprogimų priežastis, didina šiltnamio efektą, kelia pavojų žmonių sveikatai. Filtratas gali paskatinti gruntinio vandens ir dirvožemio užteršimą.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti dujų susidarymo procesą Radviliškio sąvartyne ir apskaičiuoti sąvartyno dujų emisijų kitimą 1982–2060 m., panaudojant dujų emisijos modelį LandGEM.

Sąvartynų dujų susidarymo procesas

Dujų susidarymo procesą sąvartyne galima suskaidyti į penkias fazes:

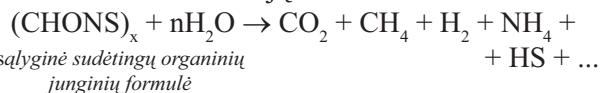
1 fazė. Aerobinis organinių medžiagų skaidymas. Vyksta veikiant atmosferos deguoniui.

2 fazė. Anaerobinėmis sąlygomis (be deguonies), veikiant hidrolitinėms ir acetogeninėms bakterijoms, susidaro acto, pieno rūgštys, alkoholiai ir kiti organiniai junginiai. Sąvartynas tampa labai rūgštus. Šio proceso metu susidaro anglies dioksidas ir vandenilis.

3 fazė. Veikiant acetogeninėms bakterijoms 2 fazės metu susidarę komponentai toliau skaidomi į lakias riebiąsias rūgštis, spiritus, anglies dvideginį, vandenilį ir vandenį. Šioje fazėje jau ima atsirasti metano dujų, tačiau procesas dar nėra stabilus. Sąvartyne išivyrąja neutrali aplinka.

4 fazė. Veikiant metanogeninėms bakterijoms (daugiausia iš acto ir skruzdžių rūgščių, metanolio, vandenilio ir anglies dvideginio) susidaro metanas, jo būna 40–60 proc. tūrio, anglies dioksido taip pat

susidaro panašūs kiekiai. Kitų dujų susidaro 2–9 proc. nuo bendro dujų kiekio. Šiai fazei būdinga tai, kad susidaro stabilus dujų kiekis:

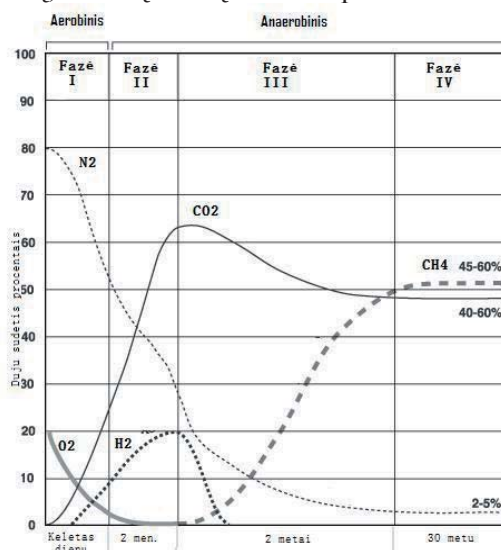

5 fazė. Galima tik labai senuose sąvartynuose, kai tinkamos skaidyti organinės atliekos baigiamos suvartoti. Metano ir anglies dvideginio susidaro mažiau – kiekis artėja prie nulio, o ertmės sąvartos sluoksnyje palaipsniui užpildo aplinkos oro azotas ir deguonis [3].

Pirmajame paveiksle pateikta sąvartyne susidarančių dujų kiekio kitimo schema. Tokio proceso schema yra idealizuota, jos negalima taikyti visam sąvartynui, tik atskiroms jo dalims, nes šį procesą lemia daugelis veiksnių: atliekų sudėtis, atliekų pirminis apdorojimas, deguonies kiekis sąvartyne, drėgmės kiekis, temperatūra, atliekų amžius.

Radviliškio sąvartyno atliekų kiekis ir sudėtis

Sąvartyne yra apie 138 507 m³ atliekų. Vidutinis atliekų sluoksnio storis – apie 7,5 m. Sąvartyną eksploatuojant atliekos buvo stumiamos nuo kelio, jos plonu sluoksniu išmėtytos aplink sąvartyno teritoriją. Vykdam atliekų sudėties vizualiąją apžiūrą, konstatuota, kad sąvartyne yra tik kietųjų buitinių atliekų, tarp jų ir medžių šaknų, šakų, organinių atliekų, buitinės technikos laužo, metalo, stiklo ir plastiko gaminių, skiedrų ir kitų medžio apdirbimo atliekų.

1 pav. Sąvartyne susidarančių dujų sudėties kitimas

Tyrimo rezultatai

Sąvartynas pradėtas eksploatuoti 1982 metais, atliekos buvo vežamos iki 2007 metų pabaigos. Sąvartyne deponuotų atliekų kiekis **138 507 m³**, sąvartyno plotas **1,84 ha**. Vidutiniškai per metus deponuota 5 327 m³. Vidutinis atliekų tankis yra 0,65 t / m³.

Biodujos susidaro iš biodegraduojančių atliekų, todėl apskaičiuojant dujų apimtį imtas toks atliekų kiekis, kuris atitinka buitinių atliekų lyginamąjį svorį sąvartyne, t. y. 70 proc. bendrojo kiekio (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. *Atliekų kiekis sąvartyne*

Metai	Atliekų kiekis per metus		Dujų skaičiavimui imtas atliekų kiekis, t / m
	m ³	tonos	
1982	4969	3230	2261
1983	4999	3249	2275
1984	5029	3269	2288
1985	5059	3289	2302
1986	5090	3309	2316
1987	5121	3328	2330
1988	5152	3349	2344
1989	5183	3369	2358
1990	5214	3389	2372
1991	5246	3410	2387
1992	5272	3427	2399
1993	5298	3444	2411
1994	5325	3461	2423
1995	5352	3479	2435
1996	5378	3496	2447
1997	5405	3513	2459
1998	5432	3531	2472
1999	5459	3549	2484
2000	5487	3566	2496
2001	5514	3584	2509
2002	5536	3599	2519
2003	5558	3613	2529
2004	5581	3627	2539
2005	5603	3642	2549
2006	5625	3656	2560
2007	5648	3671	2570
Iš viso	138536	90048	63034

3 lentelė. *Dujų kiekiai, susidarantys Radviliškio sąvartyne*

Metai	Sąvartyno dujos		Metanas		Metai	Sąvartyno dujos		Metanas	
	t/metai	m ³ /m	t / m	m ³ /m		t / m	m ³ /m	t / m	m ³ /m
1982	0	0	0	0	2022	378	302678	101	151339
1983	47	37584	13	18792	2023	360	287917	96	143958
1984	92	73561	25	36781	2024	342	273875	91	136937
1985	135	108013	36	54006	2025	325	260518	87	130259
1986	176	141013	47	70507	2026	309	247812	83	123906
1987	216	172635	58	86318	2027	294	235726	79	117863
1988	253	202948	68	101474	2028	280	224230	75	112115
1989	290	232015	77	116008	2029	266	213294	71	106647

Sąvartyno dujų emisijos modelis „LandGEM“ yra automatinė apskaičiavimo programa, kuri susieta su „Microsoft Excel“. „LandGEM“ pagrindas – pirmojo sluoksnio irimo greičio apskaičiavimo formulė, kuria įvertinamos deponuotų kietųjų buitinių atliekų (KBA) irimo emisijos sąvartyne ar kūginiame sąvartyne. Programinė įranga užtikrina santykinai paprastą būdą sąvartynų dujų emisijoms apytiksliai įvertinti. Modelio hipotezės paremtos empiriniais duomenimis, gautais pagal JAV sąvartynų dujų emisijas. Galima apskaičiuoti metano, anglies dioksido, nemetaninių organinių komponentų ir kitų iš sąvartyno išsiskiriančių dujų kiekius [6].

Modeliui reikalinga ši metano kiekio skaičiavimo formulė:

$$Q_{CH_4} = \sum_{i=1}^n \sum_{j=0.1}^1 k L_o \left(\frac{M_i}{10} \right) e^{-k t_{ij}}$$

čia:

Q_{CH_4} = per metus susikaupęs metanas – apskaičiavimo metais (m³ / metai).

$i = 1$ – metų laikų dalys.

n = (apskaičiavimų metai) – (pirmieji metai, kada atliekos priimtos).

$j = 0.1$ – metų laikų dalys.

k = metano susidarymo tarifas (per metus⁻¹).

L_o = galimo metano susidarymo kiekis (m³ / t).

M_i = atliekų svoris, priimtas per pr. metus (t).

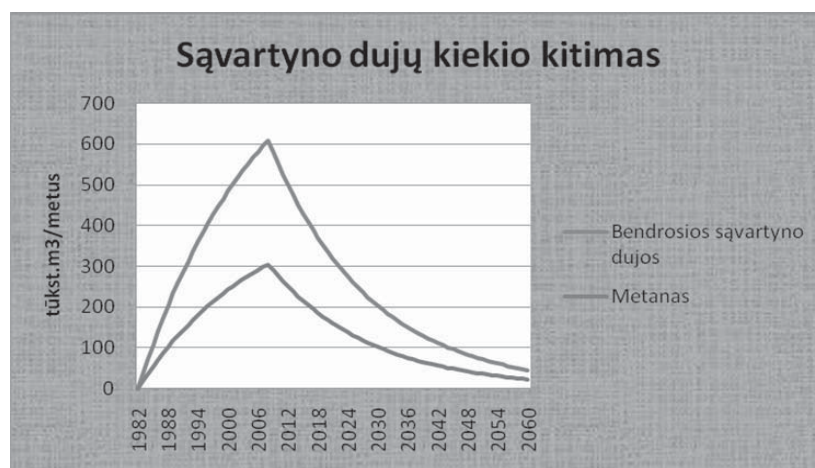
t_{ij} = amžius j (atliekų dalies nuo to atliekų svorio M_i , kuris priimtas per i metus).

2 lentelė. *Modelio parametrai*

Metano susidarymo greitis, k	0,050 metai ⁻¹
Galimas metano susidarymo tūris, L_o	170 m ³ /t
Metano sudėtis	50 proc. tūrio

Suvedus šiuos duomenis modelis apskaičiuoja rezultatus ir juos pateikia modelio skiltyje „RESULTS“. Duomenys pateikiami iki norimos datos. Radviliškio sąvartyno dujų susidarymo rezultatai pateikti 3 lentelėje, kurioje matyti, kad sąvartyno dujų išsiskyrimas maksimumą pasiekė 2008 m.

1990	325	259901	87	129950	2030	253	202891	68	101446
1991	358	286663	96	143331	2031	241	192996	64	96498
1992	390	312357	104	156179	2032	229	183584	61	91792
1993	421	336998	112	168499	2033	218	174630	58	87315
1994	450	360638	120	180319	2034	207	166113	55	83057
1995	479	383326	128	191663	2035	197	158012	53	79006
1996	506	405109	135	202555	2036	188	150306	50	75153
1997	532	426032	142	213016	2037	179	142975	48	71488
1998	557	446138	149	223069	2038	170	136002	45	68001
1999	581	465468	155	232734	2039	162	129369	43	64685
2000	605	484060	161	242030	2040	154	123060	41	61530
2001	627	501953	167	250976	2041	146	117058	39	58529
2002	648	519180	173	259590	2042	139	111349	37	55675
2003	669	535733	179	267867	2043	132	105919	35	52959
2004	689	551647	184	275824	2044	126	100753	34	50376
2005	708	566953	189	283477	2045	120	95839	32	47920
2006	726	581682	194	290841	2046	114	91165	30	45582
2007	744	595861	199	297931	2047	108	86719	29	43359
2008	761	609519	203	304760	2048	103	82489	28	41245
2009	724	579793	193	289896	2049	98	78466	26	39233
2010	689	551516	184	275758	2050	93	74640	25	37320
2011	655	524618	175	262309	2051	89	70999	24	35500
2012	623	499032	166	249516	2052	84	67537	23	33768
2013	593	474694	158	237347	2053	80	64243	21	32121
2014	564	451543	151	225772	2054	76	61110	20	30555
2015	536	429521	143	214761	2055	73	58129	19	29065
2016	510	408573	136	204287	2056	69	55294	18	27647
2017	485	388647	130	194323	2057	66	52598	18	26299
2018	462	369692	123	184846	2058	62	50032	17	25016
2019	439	351662	117	175831	2059	59	47592	16	23796
2020	418	334511	112	167256	2060	57	45271	15	22636
2021	397	318197	106	159099					

2 pav. Apskaičiuotas švartyne susidarančių dujų kiekio kitimas ($\text{m}^3 / \text{metus}$)

Išvados

1. Maksimalus metano ir bendrųjų dujų kiekis, švartyne susidarė 2008 m. (304760 m^3 metano) (609519 m^3 bendrųjų dujų), nes švartyne 2008 m. buvo didžiausias atliekų kiekis.
2. Po 10 metų švartyne susidarys 40 proc. mažiau

- dujų negu 2008 metais, o 2060 metais dujų išsiskyrimas sumažės 92 proc. nuo maksimalaus jų kiekio.
3. Dujų surinkimas Radviliškio švartyne ir jų panaudojimas naudingas ekonominiu ir ekologiniu požiūriais.

Literatūra

1. *Aplinka 2000*. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Vilnius. 2001.
2. *Aplinka 1999*. Aplinkos ministerijos 1999 m. ataskaita. Vilnius. 2000.
3. Staniškis J., 2004, *Integruota atliekų vadyba*. Kaunas.
4. Lubarskis V., Navickas K., 2007, *Biodujos – galimybės ir perspektyvos*. Raudondvaris.
5. Grubliauskas S., 2010, Švartynų dujos ir jų naudojimas. [žiūrėta 2010-06-16]. Prieiga internete: <http://www.lei.lt/Opet/pdf/Vrubliauskas.pdf>.
6. Alexander A., Burklin C., Singleton A., 2010, *Landfill Gas Emissions Model (LandGEM) Version 3.02 User's Guide*. [žiūrėta 2010-03-25]. Prieiga internete: <http://www.epa.gov/ttnatc1/dir1/landgem-v302-guide.pdf>.

RESEARCH ON GASEOUS EMISSIONS IN THE RADVILIŠKIS LANDFILL*Mindaugas Varapickas, Violeta Genienė***Summary**

During this investigation we analysed the gas formation process in the landfill of Radviliškis town and computed waste gas emissions between 1982 and 2060. The volumes of methane emissions and total gas emissions were calculated using the LandGEM gas emission model. This model is based on the rate of decay of the first layer of waste, which is used to evaluate the emissions of decay of the deposited solid household waste in the landfill. According to the calculations, the maximum volume of methane and other gases was produced in 2008 (304760m³ of methane, 609519 m³ of total gas). In 2018 the amount of gases is predicted to decrease by 40% compared to 2008, and in 2060 the gas emissions are expected to decrease by 92% compared to their maximum value.

Keywords: waste gases, methane, analysis.

DUJŲ EMISIJŲ KITIMO TYRIMAS RADVILIŠKIO ŠVARTYNE*Mindaugas Varapickas, Violeta Genienė***Santrauka**

Straipsnyje išanalizuotas dujų susidarymo procesas Radviliškio m. švartyne ir apskaičiuotas švartyno dujų emisijų kitimas 1982–2060 metais. Metano ir bendrųjų dujų emisijų kiekiai apskaičiuoti pagal dujų emisijos modelį LandGEM. Modelio pagrindas – pirmojo sluoksnio irimo greičio apskaičiavimo formulė, kuria įvertinamos deponuotų kietųjų buitinių atliekų irimo emisijos švartyne.

Remiantis skaičiavimais, maksimalus metano ir bendrųjų dujų kiekis švartyne susidarė 2008 m. (304760 m³ metano, 609519 m³ bendrųjų dujų). Po 10 metų švartyne turėtų susidaryti 40 proc. mažiau dujų negu 2008 m., o 2060 m. dujų išsiskyrimas turėtų sumažėti 92 proc. nuo maksimalaus jų kiekio.

Prasminiai žodžiai: švartyno dujos, metanas, analizė.

Įteikta 2010-08-23